

Mondiaal cultuurdebat gelokaliseerd

Hans Mommaas Cultuur moet een meer centrale plaats krijgen op de politieke agenda van de toekomst. Met twee lijvige rapporten willen de Unesco en de Raad van Europa dat wereldwijd stimuleren. Hun visies en suggesties zijn een must voor iedereen die betrokken is bij het hedendaags cultuurbeleid.

Vreemd genoeg heeft de vaderlandse pers tot nu toe nauwelijks aandacht besteed aan het initiatief van de Unesco en de Raad van Europa. Niettemin roepen de reikwijdte en status van de betrokken organisaties, de alomvattendheid van hun argumentatie en de indringendheid van de aangeslagen toon associaties op met het mondiale duurzaamheidsdebat. In meer dan één opzicht streven de initiatiefnemers een resultaat na dat vergelijkbaar is met het proces dat in 1987 in gang is gezet met het toonaangevende rapport van de Wereldcommissie voor Milieu en Ontwikkeling, onder voorzitterschap van Gro Harlem Brundtland (WCED 1987). Beleidsmakers van de Unesco en de Raad van Europa vonden het de hoogste tijd dat cultuur dezelfde aandacht krijgt als milieu.

De voorgeschiedenis van het wereldcultuurdebat begint in januari 1988, toen de Verenigde Naties samen met de Unesco het 'Werelddecennium voor Culturele

Ontwikkeling' afkondigden - een werelddecennium dat afgelopen najaar overigens relatief geruisloos is beëindigd.¹ Aanleiding was de vermeende teloorgang van de culturele verscheidenheid enerzijds en het toenemende culturele fundamentalisme anderzijds. Dat vraagt om beleid waarin meer aandacht is voor culturele doelstellingen. Om aan die ambitie meer gestalte te geven pleitten afgevaardigden van de noordelijke landen (waaronder Nederland) in de Unesco voor een wereldcommissie, die een wereldrapport en een wereldconferentie moest voorbereiden. In het voorjaar van 1993 startte deze World Commission on Culture and Development (WCCD), onder voorzitterschap van Pérez de Cuellar, met de niet geringe taak de relatie te verkennen tussen culturele ontwikkeling enerzijds en sociale en economische ontwikkeling anderzijds, met bijzondere aandacht voor de culturele sector.

Inmiddels is een wereldwijd project in gang gezet van onderzoek, rapportage en overleg. Een aantal hoogtepunten uit dit project zijn vanuit Europees perspectief²:

- a. de publikatie medio 1996 door de Wereldcommissie van een eerste, agenda bepalend rapport getiteld *Our Creative Diversity*³;
- b. een rapportage- en discussietraject op initiatief en onder verantwoordelijkheid van de Raad van Europa over de culturele ontwikkeling in Europa, met als eerste resultaat *In from the Margins*, gepubliceerd in de tweede helft van 1997⁴;
- c. een conferentie georganiseerd door het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam in het najaar van 1996 over het rapport van de Wereldcommissie, ter gelegenheid daarvan in het Nederlands gepubliceerd onder de titel *De kracht van cultuur*⁵;
- d. een conferentie onder auspiciën van de Unesco-Zweden, begin april van dit jaar gehouden in Stockholm onder de titel *The Power of Culture*, waarvan de papers en het slotdocument zijn verschenen op Internet.⁶

Aan dit traject heeft een grote hoeveelheid culturele professionals, onderzoekers en beleidsmakers een bijdrage geleverd. Het debat krijgt daarmee, zij het schoorvoetend, vorm en inhoud. Tijd dus om de tussenbalans op te maken. Wat wordt hier precies besproken? Maar vooral ook: welk belang moet er vanuit de culturele sector aan dit debat worden toegevoegd? En dat zowel vanuit het oogmerk van kunst- en cultuurbeleid, als vanuit het oogmerk van kunst- en cultuuronderzoek. Een tussentijdse bespreking van een culturele strategie in ontwikkeling.

De creatieve diversiteit van de Unesco
Economische doeleinden bepalen wereldwijd het beleid voor de toekomst. Cultuur krijgt

daarin slechts een instrumentele functie toebedacht, als mogelijke productiefactor. Maar cultuur heeft ook een intrinsieke waarde, als medium van zingeving, zo menen de rapporteurs van *Our Creative Diversity*. Tegelijkertijd echter manen ze tot voorzichtigheid in het hanteren van doelstellingen als 'cultuurbehoud' of 'culturele duurzaamheid'. Cultuur is niet te vergelijken met natuur. Cultuur is veel meer open en ambivalent. Cultuur uitroepen tot een te beschermen factor leidt al te snel tot een fixatie op wat is, tot historisch of etnisch absolutisme of tot folklore. De commissie kiest voor een andere visie: cultuurbeleid moet gericht zijn op culturele groei, op de versterking van vormgevende en creatieve potenties.

Centraal in het rapport staat het voortgaande proces van modernisering en mondialisering. Aan dat proces is op zich niets fout, integendeel. Modernisering heeft vaak geleid tot afnemend geweld en toenemende vrijheid en welvaart. Daarnaast resulteren modernisering en mondialisering veelal in een verruiming van culturele mogelijkheden. Het gaat de rapporteurs dan ook om een verfijning van dat streven in cultureel opzicht.

Voor de commissie zijn vier 'zorgpunten' van belang. Allereerst is er de zorg om het culturele erfgoed. Hoe kan, in lijn met het streven naar biodiversiteit, de bestaande culturele diversiteit worden bewaakt en versterkt? Daarmee verbonden is de zorg om de ontwikkeling van de media-industrie. Met welke strategieën kan de ontwikkeling van die industrie gestuurd worden naar betere geïnformeerde en sterkere verbondenheid in Europa in plaats van toenemende vervlakking en losbandigheid? Ten derde moet een antwoord worden geformuleerd op het toenemend fundamentalisme. Processen van schaalvergroting, toenemende ongelijkheid, bevolkingsgroei en de invloed van de populaire

cultuur zullen traditionele verbanden verstoren. Dan kunnen mensen terugvallen op traditionele oriëntatie- en zingevingskaders van stam, volk, familie en religie. Hoe te voorkomen dat culturele diversiteit ontaardt in sektarisme in plaats van in uitwisseling en creativiteit? Tenslotte is er de kwestie van de toenemende culturele ongelijkheid. Enerzijds blijven grote groepen van de wereldbevolking verstoken van culturele vrijheden en moderne bronnen van informatie en expressie. Anderzijds kan modernisering juist ongelijkheid aanwakkeren, bijvoorbeeld doordat traditionele levenswijzen en oriëntatiekaders hun effectiviteit en zinvolheid verliezen.

Al met al gaat het de commissie om de vraag hoe het hedendaags economisch beleid weer op een duurzame manier vervlochten kan worden met cultuurbeleid, zonder daarbij te vervallen in culturele behoudzucht enerzijds of in louter cultureel relativisme anderzijds. De tien hoofdstukken van *Our Creative Diversity* behandelen thema's als de noodzaak van een pluralistische cultuurdefinitie, ontwikkelingen in de mondiale media, de positie van vrouwen en jongeren, mogelijkheden voor een duurzame benutting van het culturele erfgoed, en de noodzaak van een breder cultuurbeleid. Het geheel wordt voorafgegaan door een pleidooi voor een nieuwe mondiale ethiek. Voor de commissie staat of valt culturele diversiteit met het al dan niet bestaan van een gedeelde wereldethiek, te destilleren uit de belangrijkste wereldtradities. Wil een pleidooi voor culturele diversiteit niet verzanden in fundamentalisme of relativisme, dan vereist dit een internationaal erkend kader van boven de discussie verheven en door iedereen erkende uitgangspunten, hoe minimaal ook. De commissie noemt de erkenning van mensenrechten, het streven naar democratie en vrede, de bescherming van minderheden, de verplichting tot het vreedzaam oplossen van

conflicten en het streven naar rechtvaardigheid binnen en tussen de generaties.

Cultuur versus mondiale ethiek

Krachten noch moeite zijn gespaard. De commissie heeft een keur van deskundigen en professionals in haar beraadslaging betrokken - de opsomming in het openingsrapport van de WCCD beslaat zes pagina's! Bovendien is gekozen voor een mondiale werkwijze: de commissie hield negen vergaderingen verspreid over de hele wereld en beschikte over tweeënzestig achtergrondrapporten uit een groot aantal regio's. Het werk is daarnaast in de loop van het project ondersteund door tal van aanvullende regionale initiatieven, waarvan een deel is aangestuurd door de Raad van Europa. De commissie ging uit van een brede kijk op cultuur: van tevoren lijkt geen uitingsvorm uitgesloten. Zoals hierboven al beschreven passeren kwesties van ethiek, van normen en waarden, van gemeenschapscultuur en levenswijzen, en ook van de cultuursector in enge zin (de media en de kunsten) de revue.

Maar helaas. Het lukt de Wereldcommissie uiteindelijk niet om die omvangrijke cultuurwereld op een productieve manier bij elkaar te brengen. De ideeënwerelden van het internationale ontwikkelingsbeleid en van de kunst- en cultuursector in enge zin blijven relatief los van elkaar staan. In het openingsdocument van de Wereldcommissie domineert de eerste lijn, net zo goed als bij de in Amsterdam gehouden conferentie. Uiteindelijk staat in het rapport van de Raad van Europa en ook in de Zweedse conferentie dit voorjaar de tweede lijn centraal.

Nu is er met de principes uit *Our Creative Diversity* niets mis. Een krachtig pleidooi voor de mensenrechten en voor vrede en democratie kan allesbehalve kwaad. De vraag is alleen of hier ten eerste niet wat al te snel wordt uitgegaan van het primaat van ethiek en

moraal - het is niet onmogelijk dat tolerantie op wereldschaal eerder wordt bevorderd door iedereen de kans te geven een goede boterham te verdienen, dan door de formulering van een mondiale ethiek.⁷ Wordt hier ten tweede niet te veel de illusie in stand gehouden van een boven de partijen verheven 'neutrale' culturele positie?⁸ Ten derde, en daarmee samenhangend: zou het niet vruchtbaarder zijn geweest een structuur en strategie te ontwikkelen die meer concreet aansluiten bij het culturele gedoe van alledag, in plaats van een structuur en strategie die daar in een algemene zin boven uittorenen?

Er zijn andere, meer dynamische modellen beschikbaar voor de verbeelding van een democratische wereldorde. Die modellen gaan niet zozeer uit van een mondiale ethiek, opgelegd van bovenaf, alswel van de ontwikkeling van intermediaire structuren die in staat zijn bestaande netwerken dynamisch te vervlechten.⁹ Vanuit zo'n visie was aansluiting met de culturele sector in enge zin eveneens beter mogelijk geweest. Nu trekt de kwestie van de mondiale ethiek niet alleen alle aandacht, tegelijkertijd stoot die invalshoek de culturele sector eerder af dan dat ze die tot deelname verleidt. Binnen de kunst- en cultuursector domineert immers een ander cultuurconcept, meer praktisch en tegendraads, gebaseerd op principes van individuele authenticiteit en culturele confrontatie. Zo'n cultuurconcept staat op gespannen voet met alles wat tendeert naar absolute gedragscodes, consensus en centrale regulering. Maar tegelijkertijd kent de culturele sector van oudsher een sterke kosmopolitische oriëntatie, met een uitdrukkelijke hang naar culturele uitruil en groei. Hier zijn kansen blijven liggen.

Culturele empowerment

Gelukkig kent *Our Creative Diversity* ook een voor de culturele sector meer interessante lijn

(het is duidelijk dat hier verschillende auteurs aan het werk zijn geweest). Die lijn is veel sterker gebaseerd op een strategie van culturele verscheidenheid, participatie en creativiteit 'van onderop'. De Wereldcommissie pleit voor een cultuurpolitiek die culturele verschillen niet louter tolereert of respecteert, maar juist stimuleert. Het gaat om het aankweken van een houding die plezier schept in het ervaren van en spelen met culturele verschillen. Een cultuur van behoudzucht en wantrouwen moet worden omgezet in een cultuur van speurzin en nieuwsgierigheid. Daarbij past een pleidooi voor creativiteit en culturele *empowerment*. Cultuurbeleid moet veel sterker gericht zijn op het aanmoedigen van hedendaagse uitdrukkingsvormen en op de culturele expressie van minderheidsgroepen. Dat bevordert de artistieke creativiteit. Steden krijgen hierin een belangrijke rol toebedacht. De commissie zoekt aansluiting bij het door de Britse culturele denktank Demos ontwikkelde concept van de *Creative City*.

De nieuwe cultuurpolitiek die de commissie voorstaat vereist een bredere kijk op kunst en cultuur, dwars door beleidsmatige indelingen heen. Er moeten verbindingen worden gelegd tussen kunst en cultuur enerzijds en sectoren als stadsplanning, recreatie en onderwijs anderzijds.¹⁰ Bovendien moet de culturele sector eindelijk eens de consequenties onder ogen zien van de aloude roep om decentralisatie en lokale participatie, maar ook van de toenemende betekenis van de informatietechnologie en de vrije markt. Daarvoor is meer nodig dan alleen aanscherping van de regelgeving (bijvoorbeeld op het vlak van het auteurs- en kopieerrecht). De ramen en deuren moeten wijd open. De tijd van pappen en nathouden is voorbij. Het cultuurbeleid moet afstappen van beperkende ideeën over 'nationale', 'klassieke' en 'hoge' cultuur, en verscheidenheid en veranderlijkheid aanvaarden als onvermijdelijke eigenschappen

van een mondiale informatiemaatschappij.

Voor de goede orde: de Wereldcommissie pleit niet voor de beëindiging van kunst- en cultuurbeleid. Actief beleid blijft noodzakelijk, gericht op culturele verrijking. Waar de markt dat kan leveren moet de markt worden gestimuleerd, waar de markt tekortschiet moet ze worden gereguleerd of gecompenseerd. Alleen moet er ruimte komen voor andere deelnemers en nieuwe kaders en moet de overheid meer gaan optreden als een strategisch gepositioneerde makelaar, gericht op de samenwerking tussen partners.

Kanttekeningen van de Europese *task force*
In het Europese rapport, *In from the Margins*, wordt de aanzet voor een nieuwe cultuurpolitiek in engere zin verder uitgewerkt. Het rapport is samengesteld door een onafhankelijke *European Task Force on Culture and Development*, bestaande uit vooraanstaande Europese beleidsmakers, onderzoekers en culturele managers en voorgezeten door Rod Fisher, toen secretaris-generaal van Circle (Cultural Information and Research Centres Liaison in Europe). Het uiteindelijke rapport, gepubliceerd in september 1997, telt niet minder dan 376 pagina's en is geschreven door Anthony Everitt, voormalig secretaris-generaal van de Britse Arts Council.

Het resultaat is een uniek maar tegelijkertijd veelomvattend en daardoor nogal ontoegankelijk document. De tekst is samengesteld uit drie delen. Het eerste deel, 'Foundations of cultural policy', omvat een evaluatie van het naoorlogse cultuurbeleid in Europa vanuit een historisch en conceptueel perspectief. Het tweede deel, 'Europe in transition', behandelt momentane ontwikkelingen in Europa, van belang voor het overdenken van hedendaags cultuurbeleid. In het derde deel, getiteld 'Setting a new course',

worden diverse scenario's geschetst voor de toekomst. Uiteindelijk resulteert een en ander in niet minder dan vijftig aanbevelingen voor een geactualiseerd cultuurbeleid. Het is onmogelijk om de gedetailleerde rijkdom aan ideeën hier de revue te laten passeren, ik beperk me tot de algemene visie op cultuurbeleid die aan het geheel ten grondslag ligt.

Geconstateerd wordt dat het naoorlogse cultuurbeleid grosso modo vier doelen diende: het bevorderen van culturele identiteit, het respecteren van culturele diversiteit en het stimuleren van culturele creativiteit en van culturele participatie. Maar bij het nastreven van die doelen is altijd sprake geweest van dilemma's. Een van de belangrijkste is wel de vraag in welke mate kunst en cultuur utilitair kunnen worden ingezet, ten bate van sociale en economische doelen. Mag van de cultuursector worden verwacht dat hij andere doelen dient dan zichzelf?

De *task force* beantwoordt die vraag uiteindelijk, zij het voorzichtig, met ja. Bij publieke ondersteuning is de vraag niet te vermijden waartoe die steun eigenlijk dient. De kunst- en cultuursector zal zich nadrukkelijker dan voorheen maatschappelijk moeten verantwoorden. Autoritair geformuleerde esthetische standaarden en daaraan verbonden beschavingsidealen zijn nauwelijks meer toereikend. De *task force* pleit voor een optiek waarbij de steun aan kunst en cultuur wordt ingebed in een brede sociale doelstelling. Meer dan ooit is politieke aandacht nodig voor de culturele sector, juist vanwege de positieve bijdrage die deze kan leveren aan een versterking van de Europese *civil society*. En dat zowel in een culturele, als in een sociale en economische zin.

De *task force* is zich bewust van het omstreden karakter van haar cultuurpolitieke positie. Ze pleit dan ook voor verder onderzoek naar een model van cultuurbeleid dat bestaande

tegenstellingen kan overbruggen. En die tegenstellingen zijn complex. Hoe kan de bevordering van individuele creativiteit worden verbonden met de functionele exploitatie van diezelfde creativiteit? Hoe kan cultuurbeleid meer rekening houden met de publieke belangstelling voor cultuur, zonder daarbij kunstenaars over te leveren aan de grillen van de markt? Hoe kan een productieve balans worden gevonden tussen het belang van creatieve excellentie enerzijds en de behoefte aan permanente vernieuwing en aandacht voor de populaire smaak anderzijds? Welke artistieke beoordelingsmodellen zal dat opleveren?

Brandende kwesties

Net als de Wereldcommissie onderscheidt de Europese *task force* een aantal voor de toekomst belangrijke kwesties, maar dan vanuit het perspectief van kunst en cultuur. De rapporteurs benoemen er vijf: de internationalisering van de cultuur, de toenemende rol van regio's en steden in de vormgeving van cultuurbeleid, de toenemende invloed van de digitale revolutie, de steeds grotere sociale en culturele ongelijkheid, en de nieuwe organisatie van de *civil society*.

De *task force* signaleert dat de schaal van de organisatie en productie van de cultuur steeds minder samenvalt met de schaal van de nationale politiek. Enerzijds is er sprake van een toename van Europese cultuurnetwerken, deels als gevolg van expliciet Europees beleid, en deels omdat de culturele sector zich steeds internationaler wil oriënteren en profileren. Anderzijds, merkt de *task force* op, spelen regio's en steden een steeds belangrijker rol in de organisatie van kunst en cultuur. Steden en regio's willen zich als zodanig profileren in een steeds grootschaliger samenleving, en zetten kunst en cultuur in om de lokale *civic pride* te versterken. Door deze toenemende diversiteit

aan beleidsmatige schaalniveaus (de zogenaamde *glocal squeeze*: lokaal, nationaal, mondiaal) moet de onderlinge verdeling van beleidscompetenties permanent worden afgewogen. Wat kan het beste op welk schaalniveau worden georganiseerd? De *task force* kiest voor een zo decentraal mogelijk model, waarbij op nationaal niveau slechts een *overall* strategie wordt geformuleerd. Tegelijkertijd moet er zowel nationaal, regionaal als lokaal meer aandacht komen voor internationale culturele samenwerking. Dat zal de lokale culturele creativiteit alleen maar ten goede komen.

De Europese rapporteurs onderkennen dat de digitale revolutie belangrijke mogelijkheden biedt voor kunstenaars en voor de culturele sector als geheel, als nieuw medium voor cultuurproductie en -consumptie en sterk verweven met de wereld van informatie en communicatie. Culturele beleidsmakers moeten zich meer inzetten voor onderwijs en onderzoek op dit vlak, en innovatieve projecten in de sfeer van het culturele midden- en kleinbedrijf stimuleren. In multimedia-initiatieven kunnen allerlei artistieke, sociale en economische doeleinden met elkaar worden verbonden. De economische sector heeft dringend behoefte aan het creatieve potentieel uit de culturele sector om de nieuwe media van de nodige vorm en inhoud te voorzien, en er ontstaat een totaal nieuwe culturele bedrijfstak met de bijbehorende werkgelegenheidseffecten.

Versterking van de *civil society*

Rode draad in het rapport van de Europese *task force* is wat de culturele sector kan bijdragen aan de versterking van de *civil society*. Die wordt steeds gefragmenteerder. Enerzijds is er sprake van hardnekkige vormen van uitsluiting en ongelijkheid (werkloosheid, migratie, achterstelling van Europese regio's,

ondergeschikte positie van vrouwen, jongeren en ouderen). Anderzijds speelt de toenemende sociaal-culturele diversiteit aan stijlen, smaken, culturen en morele kaders een rol: 'Established cultural habits are being challenged by new, confused patterns shaped by changing demographics - especially age and ethnic background - economic realities, unemployment, globalization of trade, the bombardment of mass media images and the convergence of communication technology' (p. 133).

De cultuurparticipatie wordt steeds diverser. Dat roept vragen op over de legitimiteit en de inrichting van de huidige publieke cultuursector. De *task force* roept beleidsmakers op om de sociale en economische bijdrage van de culturele sector beter voor het voetlicht te brengen. Dat vereist dat de culturele sector zelf zich meer open en initieënd opstelt, zodat hij sterker dan tot nog toe kan dienen als forum waarbinnen culturen, stijlen en smaken met elkaar interacteren, en daarmee als motor van culturele tolerantie. Zijn functie als 'derde sector' kan worden versterkt, als publieke ontmoetingsruimte tussen de staat enerzijds en het privé domein anderzijds. En dat niet alleen in de sfeer van de consumptie (cultuurparticipatie in het centrum van steden, participatie aan virtuele cultuurnetwerken), maar ook in de sfeer van de productie (amateurkunst, de uitbouw van de culturele vrijwilligersfunctie). De culture sector kan zich volgens de *task force* bovendien sterk maken om culturele rechten te formuleren en daadwerkelijk te realiseren. Gemarginaliseerde groepen (jongeren, ouderen, etnische minderheden) moeten van voldoende creatieve, technologische en financiële brandstof worden voorzien om te kunnen deelnemen aan cultuurproductie en -consumptie. Tegelijkertijd moeten de gevestigde culturele instellingen meer aandacht krijgen voor wat de populaire cultuur,

multimedia, mode en ontwerp, en niet-Europese culturen te bieden hebben. De culturele sector niet louter als bewaarplaats van wat zich in het verleden heeft bewezen, maar veel meer dan nu als broedplaats van culturele ontwikkeling, al naar gelang de strategische voor- en nadelen in samenwerking met het bedrijfsleven. Alleen dan kan de sector zijn publieke functie ten volle blijven verdedigen, ook tegenover de populaire en de marktsector.

De overheid moet hierbij optreden als strategische planner en als culturele makelaar. Ze moet ijkpunten uitzetten voor de toekomst en op basis daarvan stedelijke en regionale beleidsmakers, vrijwillige associaties, leden van de artistieke gemeenschap, marktpartijen en individuele burgers bij elkaar brengen en enthousiasmeren. Slechts ideeën parachuteren blijkt op den duur weinig effectief, en een afwachtende houding zal leiden tot marginalisering van de publieke cultuursector, te midden van kortstondige commerciële hypes waarin kunst en cultuur worden gereduceerd tot productiemiddel.

Inspirerend maar ongrijpbaar

Het is nog te vroeg om een eindoordeel te vellen over de ideeën en voorstellen van de Wereldcommissie en de Europese *task force*. Daarvoor moeten de rapporten meer geanalyseerd en bediscussieerd worden, zowel in kringen van onderwijs en onderzoek als van planning en beleid. Dat gebeurde onder meer dit voorjaar in Stockholm, waar het tot nu toe gevoerde debat een regionaal vervolg kreeg. Organisator van die conferentie, de Unesco-Zweden, wilde hiermee een volgende praktische stap zetten.

Tijdens de conferentie werd veel aandacht besteed aan de nieuwe media. Die worden nog te veel beschouwd als louter nieuwe informatie-dragers. Benadrukt werd hoe 'ICT' - de gevleugelde term voor *Information and*

Communication Technology - onze opvattingen over wat cultuur is en hoe het functioneert fundamenteel zal veranderen. Zo werden er voorbeelden gegeven van hoe Internet benut wordt als nieuw medium van expressie, communicatie en burgerschap.¹¹ Er was felle kritiek op de 'gerontocratic group' van beleidsmakers, die beslissingen neemt zonder het minste besef van waarover ze praten. Het is zaak dat jonge 'media-activisten' (programmamakers en mediakunstenaars) nauwer betrokken worden bij het beleid.

In Stockholm zouden de suggesties van de Wereldcommissie en de Europese *task force* vertaald worden in meer concrete beleidsmethoden. En dat was broodnodig. De rapporten bevatten een grote hoeveelheid *food for thought*. In die zin is heeft de cultuursector er wel degelijk iets aan, ook al zijn niet alle ideeën even nieuw. Het materiaal vormt een must voor iedereen die iets zinvol wil bijdragen aan de gedachtevorming over hedendaags cultuurbeleid. Culturele beleidsmakers treffen vooral in het Europese rapport een keur van suggesties aan voor vernieuwend cultuurbeleid op tal van beleidsniveaus. Cultuuronderzoekers vinden er ideeën voor de programmering en legitimering van onderzoek. Maar tegelijkertijd bleef, ook in Stockholm, de materie zeer ongrijpbaar.

Die ongrijpbaarheid heeft deels te maken met de ambivalente agenda van het debat. Afhankelijk van welke lijn gekozen wordt, de lijn van de mondiale ethiek of de lijn van vernieuwend cultuurbeleid, zullen andere partijen zich voelen aangesproken. Bovendien bestaat de ongelukkige neiging om alles wat er op cultureel gebied te bespreken valt daadwerkelijk in het betoog te betrekken. Een strakere regie had een meer heldere en concrete visie opgeleverd. Maar bovenal blijft het geheel steken in hogere ideeënvorming. Wat nog absoluut ontbreekt is een concrete confrontatie met de huidige culturele (beleids)praktijk.

Wat gebeurt er wanneer we de visies uit de beide rapporten tegen het bestaande Europese, nationale of regionale cultuurbeleid aan leggen? Waarin schiet dat beleid dan tekort? En: welke concrete mogelijkheden zijn er om die situatie te veranderen? Hoe te bewerkstelligen dat bestaand economisch en technologisch beleid, bijvoorbeeld voor de media-industrie, maar ook de amusements-industrie of het toerisme, meer oog krijgt voor culturele doelstellingen? Is het niet eerder zo dat bestaand cultuurbeleid al te zeer meegaat in economische doelstellingen? Welke concrete modellen zijn voorhanden voor alternatief beleid? Hoe is men er daarbij in geslaagd om culturele doelstellingen enerzijds en sociale en economische doelstellingen anderzijds met elkaar te verbinden? Een analyse van een aantal strategisch gekozen praktijkvoorbeelden van wat de betrokkenen voor ogen stond, had hun boodschap veel inzichtelijker gemaakt.

Aanvullend onderzoek onmisbaar

Nu weten de auteurs van beide rapporten dat ook wel. Zowel de Wereldcommissie als de Europese *task force* voelen aan dat hun ideeën papieren tijgers blijven als die niet steviger worden verankerd in de praktijk, maar daarvoor ontbrak de tijd. In de beide rapporten wordt gepleit voor aanvullend onderzoek om de abstracte ideeën te concretiseren. De auteurs signaleren dat er indicatoren moeten worden ontwikkeld om het beleid te kunnen evalueren. De *task force* onderscheidt er dertien, variërend van indicatoren voor winstgevendheid, cultuurparticipatie en creativiteit tot indicatoren voor de normen en waarden van bevolkingsgroepen en de inzet van cultuureducatie. Voor elk van die aandachtspunten zijn internationale statistieken verzameld. Maar de auteurs geven ruimhartig toe dat dat geen al te vruchtbare bezigheid is geweest. Er blijken nogal wat

hiaten te bestaan in de beschikbare data. De ontwikkeling van culturele indicatoren staat zowel conceptueel als empirisch nog in de kinderschoenen.

In beide rapporten wordt eveneens vermeld dat kleinschalig onderzoek gewenst is, omdat vernieuwende of anderszins marginale culturele praktijken in grootschalig onderzoek doorgaans uit het zicht verdwijnen. Strategisch uitgezet kleinschalig diepteonderzoek moet aanvullende informatie verschaffen, bijvoorbeeld over de cultuurparticipatie van etnische minderheden of jongeren, of over de effectiviteit van innoverende culturele projecten. Dergelijke analyses van *best practices* is nodig om nieuwe vormen van cultuurbeleid te ontwikkelen, maar ook om nieuwe theorieën hierover empirisch te ondersteunen. Dat soort onderzoek geeft niet alleen inzicht in de factoren voor succesvol beleid, maar leidt ook tot verspreiding van vernieuwende modellen en inzichten.

Dit laatste pleidooi is niet meer dan terecht. Wie om zich heen kijkt kan signaleren dat er internationaal veel geld wordt uitgegeven aan onderzoek naar de dynamiek van regionale economische ontwikkeling. Welke mix van economische activiteiten blijkt internationaal succesvol? Hoe is zo'n ideale economische mix regionaal te realiseren? Welke *pull* factoren spelen daarbij een rol? In vergelijking daarmee staat het onderzoek naar de dynamiek van regionale en lokale culturele ontwikkeling in de kinderschoenen. Hoe ziet succesvol cultureel stimuleringsbeleid eruit? Wat is de rol daarin van lokaal leiderschap, het lokale culturele initiatief, grootschalige 'trekkers', broedplaatsruimten, allianties met wetenschap en industrie, de schaal van verspreiding en concentratie, de lokale ruimtelijke morfologie? We weten er eigenlijk niets van.

Tot slot

Het Brundtland-rapport uit 1987 heeft grote invloed gehad op ons denken over ecologie en duurzaamheid. Dat is mede te danken aan tot de verbeelding sprekende gebeurtenissen als ontploffende kerncentrales, de dumping van kernafval en de gekkekoeienziekte, en de onheilsberichten over vervuilde grond, zure regen en een dunnere ozonlaag. Maar daarnaast speelde ook de vasthoudendheid van de milieubeweging, de precisie van door haar aangedragen concepten en analyses, de hardnekkige confrontatie met het bestaande economische beleid en de creatieve economische en politieke imbedding van ecologische strategieën een rol.

Het is de vraag of het werelddebat over cultuur en ontwikkeling ooit eenzelfde status kan krijgen. Enerzijds is waarschijnlijk de nood nog niet hoog genoeg. Anderzijds blijft cultuur toch een ambivalenter en ongrijpbaarder fenomeen. Maar bovendien is het de vraag of de culturele sector en betrokken beleidsmakers en politici in staat dan wel bereid zijn tot een vergelijkbaar offensief. Mooie beschouwingen zijn één ding. Het wordt pas interessant als die mooie beschouwingen worden uitgewerkt tot een samenhangend en aansprekend programma waaraan bovendien overheden en publieke organisaties zich committeren.

De conferentie in Stockholm, hoe interessant ook, heeft het werelddebat nog niet veel verder gebracht. In een concept-actieplan stonden ten minste nog enkele krachtdadige uitspraken vermeld, zoals bijvoorbeeld dat het nationale budget besteed aan cultuur de komende tien jaar geleidelijk verhoogd moet worden tot tenminste 0,5 tot 1 procent van het bruto nationaal product. Maar dergelijke uitspraken zijn in het slotdocument afgezwakt. Wat resteert zijn wederom een boel goede ideeën en zienswijzen (een kleine honderd, inclusief enkele meer concrete voorstellen aan de

Unesco), maar van een concreet actieplan is daarmee feitelijk nog geen sprake.¹²

En dan te bedenken dat er voor een eerste aanzet niet eens zo veel hoeft te gebeuren. We zouden kunnen beginnen met het vernieuwde cultuurbeleid dat al in de eigen regio aanwezig is in kaart te brengen en te analyseren: zowel de gehanteerde beleidsmodellen en strategieën als de daarmee bereikte culturele en sociale uitkomsten. Wellicht kan het een en ander aan strategisch cultuuronderzoek worden gedaan in het kader van het Europese ontwikkelingsbeleid. Maar wanneer Nederlandse en Vlaamse onderzoekers daarin ten volle willen kunnen participeren, dan is een nationaal onderzoeksbudget noodzakelijk om vergelijkend onderzoek op te zetten naar 'eigen' voorbeelden van effectief cultuurbeleid.¹³

Zo'n project kan niet alleen een aardig begin vormen van een serieus en meer concreet vervolg van het werelddebat in Nederland en Vlaanderen, tegelijkertijd stimuleert het de 'zelfreflexie' over ons eigen beleid op. Het alternatief van zo'n concrete regionale aanpak is dat het Werelddebat over Cultuur en Ontwikkeling een roemloze dood sterft binnen de circuits van het internationale conferentie- en vergadercircuit. En daar is uiteindelijk niemand mee gediend.

Hans Mommaas

was in 1998 Universitair Hoofddocent aan de vakgroep Vrijtijdwetenschappen van de Katholieke Universiteit Brabant

Literatuur

- The European Task Force on Culture and Development (1997) *In from the Margins, a contribution to the debate on Culture and Development in Europe*. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing.
- Held, D. (1995) *Democracy and the Global Order*. Cambridge: Polity Press.
- De kracht van cultuur: verslag conferentie* (1997) Den Haag: Directie Voorlichting Ontwikkelingssamenwerking, Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Literatuur op Internet: zie noten.
- Norman, J. (1998) *Culture and the New Media Technologies*. Preparatory Paper IX, the Power of Culture, The Intergovernmental Conference on Cultural Politics for Development. (<http://www.unesco-sweden.org/Conference/Papers/Paper9.htm>).
- Schnabel, P. (1997) 'Over de hoge waarde van lage waarden.' In: *Boekmancahier*, jrg. 9, nr. 31, 31-38.
- Wereldcommissie voor Cultuur en Ontwikkeling (1996) *De kracht van cultuur: onze creatieve verscheidenheid*. Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen.
- World Commission on Culture and Development (1995) *Our Creative Diversity*. Paris: Unesco Publishing.
- World Commission on Environment and Development (1987) *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

Noten

1. Zie voor een overzicht van activiteiten: (<http://www.unesco.org/culture/cd/cd14>).
2. Zie voor een volledige agenda van activiteiten: (http://www.unesco.org/culture_and_development/events/events.html).
3. (WCCD 1995). Er is ook een samenvatting uitgebracht door Unesco en de tekst is bovendien op Internet te lezen. Zie (http://www.unesco.org/culture_and_development/ocd/ocd.html). Door het KIT is een Nederlandse vertaling uitgebracht: *De kracht van cultuur* (WCCD 1996).
4. The European Task Force on Culture and Development 1997.
5. Voor een verslag, zie: WCCD 1997. Het rapport en het verslag zijn ook op Internet gepubliceerd, samen met de tekst van het rapport, de commentaren en een vervolgdiscussie. Zie: (<http://www.kit.nl/kvc/siteindex.html>).
6. Zie voor een overzicht van deze teksten: (<http://www.unesco-sweden.org/Conference/index.htm>).
7. Overigens weet de commissie, zo blijkt, dat heimelijk ook wel, getuige de zin: '... is de afname van binnenlandse sociale en culturele conflicten op de lange termijn afhankelijk van de verbreding van de economische basis, waardoor de werkgelegenheid toeneemt en de levensstandaard stijgt' (WCCD 1996, 64).
8. Fel was tijdens de eerste dag in Amsterdam de reactie van Riffat Hassan, hoogleraar

godsdienstwetenschappen aan de universiteit van Louisville (USA). Waarom zouden grote groepen mensen die al overtuigd zijn van de universele geldingskracht van de koran zich meer aangesproken voelen door een abstracte UN-wereldethiek? Is het niet eerder zaak andere culturen eens te vragen hun versie van een mondiale ethiek op papier te zetten, om daarmee vervolgens een dialoog te starten?

9. Zie voor een dergelijk model bijvoorbeeld Held 1995.
10. Dit sluit aan bij een eerder pleidooi, in dit tijdschrift, voor een verbetering van de aansluiting tussen het kunstbeleid en het stedelijke cultuurpubliek (Schnabel 1997).
11. Aldus onder andere Sally Jane Norman, schrijfster van een van de papers voor de Stockholmconferentie (Norman 1998). Zie (<http://www.unesco-sweden.org/Conference/Papers/Paper9.htm>).
12. Binnen het virtuele discussieforum op internet over *The Power of Culture* ontlokte dit de aan een deelnemer de opmerking: 'Why do we hear so little about practical ways of invoking change, and why is everybody so busy having the right opinions?' (zie (<http://www.kit.nl/kvc/policiesdis1.htm>)).
13. Vernieuwend lokaal cultuurbeleid, bijvoorbeeld gericht op de versterking van de stedelijke creativiteit, wordt in dit land nog te veel gezien als onderdeel van het ruimtelijk inrichtings- of grote-stedenbeleid, in plaats van als een zelfstandig onderdeel van nationaal cultuurbeleid.

Bibliografische gegevens

Mommaas, H (1998) 'Mondiaal cultuurdebat gelokaliseerd'. In: *Boekmancahier*, jrg. 10, nr. 36, 107-117.